Тема: Хәзерге заман хикәя фигыльнең мәгънәләре

Хикәя фигыль турында раслаулар

Дәрес башына кадәр	№	Раслаулар	Дәрес аза-гында
	1	Хикәя фигыль эш яки хәлнең сөйләм вакытында (хәзерге), сөйләм вакытына кадәр (үткән) һәм сөйләм вакытыннан соң (киләчәк заманда) үтәлүен яки үтәлмәвен белдерә.	
	2	Хикәя фигыльнең 3 заман формасы бар.	
	3	Хәзерге заман хикәя фигыль – эш яки хәлнең сөйләм вакытында үтәлүен яки үтәлмәвен белдерә торган фигыль.	
	4	Хәзерге заман хикәя фигыль 2 төрле ясала: 1) –а, -ә 2) –ый, -и кушымчалары ярдәмендә	
	5	Хәзерге заман хикәя фигыль төрле юнәлешләрдә килә, барлыкта-юклыкта килә, зат-сан белән төрләнә.	
	6	Җөмләдә хәбәр булып килә.	
	7	Хәзерге заман хикәя фигыль 4 төрле мәгънәдә кулланыла: - сөйләп торган вакытагы эш яки хәлне белдерә; - һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә; - үткәндә булган эш хәлләрне җанландыру өчен; - киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эш-хәлләрне белдерү өчен	

Хәзерге заман хикәя фигыль 4 төрле мәгънәдә кулланыла:

1. Хәзерге заман хикәя фигыль **сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне** белдерә:

- Нигә болай бик әкрен **кайтасыз**, Талип абзый?

Мидхәт аны куып җитеп, янәшә атлап китте.

- Ишетәсеңме, нинди шәп **уйный**.

2. Хәзерге заман хикәя фигыль **һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне** белдерә:

1) Яфраклар **коела**, яфраклар...
Нәкъ шулай ел саен бу нәрсә...
Күбәләк шикелле талпынып
Очалар, аз гына җил бәрсә...

2) Крестьян баласы, ир бала булса, җиде яшьтән атка, тырмага, сабанга **йөри башлый**. Сигездә-тугызда утауга, уракка **кушалар**.

3. Хәзерге заман хикәя фигыль үткәндә булган эш хәлләрне җанландыру өчен дә кулланыла.

М-н, 922 нче елның маенда Болгарга ерак Багдаттан илче **килә**. Болгар рәсми төстә ислам дине **кабул итә** һәм заманында иң зур, көчле дәүләтләрнең берсе белән дипломатик мөнәсәбәтен **урнаштыра**.

4. Хәзерге заман хикәя фигыль **килəчəктə һичшиксез үтəлəчəк эш-хəллəрне** дә белдерә ала:

- Менә нәрсә, Лотфулла абзый. Иртәгә биредә савучылар, терлекчеләр белән җыелыш **үткәрәбез**.

Хәзерге заман хикәя фигыль 4 төрле мәгънәдә кулланыла:

1. сөйләп торган вакытагы эш яки хәлне белдерү өчен;
2. һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерү өчен;
3. үткәндә булган эш хәлләрне җанландыру өчен;
4. киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эш-хәлләрне белдерү өчен.

Мисаллардан күренгәнчә, хәзерге заманның мәгънәсе сөйләмдә, җөмлә эчендә ачыклана.

Дәреслек буенча эш.

67 нче бит. 126 нчы күнегү.

Бирем: Тексттан хәзерге заман хикәя фигыльләрнең мәгънәләрен табып аңлату.

Үрнәк: яза - хәзерге заман хикәя

фигыль, үткәндә булган эшне белдерә, III зат берлектә.

- **Йөзә** – хәзерге заман хикәя фигыль, һәрвакыт булып торган эшне белдерә, III зат берлектә.

- **Кар ашый** - хәзерге заман хикәя фигыль, һәрвакыт булып торган эшне белдерә, III зат берлектә.

- **Өйрәтәме** - хәзерге заман хикәя фигыль, үткәндә булган эшне белдерә, III зат берлектә.

- **Белмисең** - хәзерге заман хикәя фигыль, сөйләп торган вакыттагы хәлне белдерә, II зат берлектә.

- **Болай итәм** - хәзерге заман хикәя фигыль, киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эшне белдерә, I зат берлектә.

- **Кертәм -** хәзерге заман хикәя фигыль, киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эшне белдерә, I зат берлектә.

- **Барам** - хәзерге заман хикәя фигыль, киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эшне белдерә, I зат берлектә.

- **Алып кайтам** - хәзерге заман хикәя фигыль, киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эшне белдерә, I зат берлектә.

- **Утыртам** - хәзерге заман хикәя фигыль, киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эшне белдерә, I зат берлектә.

Каршы күрше белән эш.

1. Кәгазьләрдә 4 фигыль язабыз. Шуның 3 се – хәзерге заман хикәя фигыль булсын, 1 се – фигыльнең башка төркемчәсе булсын. Башка сүз төркеменнән булса да ярый.
2. Бу артык сүзнең астына сызабыз.
3. Партнерлар белән кәгазьләрне алмашабыз. Артык сүзнең астына сызабыз.

Иңбаш күрше белән эш.

Артык сүз турында фикерләшү. 30 сек.

Ял итеп алыйк

Индивидуаль эш

Бирем: Хәзерге заманның киләчәк эш мәгънәсендә килүенә җөмләләр төзү.

№1

иртәгә, спортзал, түгәрәк

№2

иртәгә, Көзге бал, кызлар

№3

тиздән каникулла р

№4

кичкә, дәрес

№5

6 нчы дәрес, физ-ра дәресе, волейбол

№6

бүген, китапханә

Тест. Хәзерге заман хикәя фигыльнең мәгънәләре.

1. Бу җөмләдә хәзерге заман хикәя фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

Бүгеннән без чын-чыннан үз эшебезгә тотынабыз. (М.Ә.)

1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне белдерә;

2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә;

3) үткәндә булган эш хәлләрне җанландыруны белдерә;

4) киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эш хәлләрне белдерә.

2. Бу җөмләдә хәзерге заман хикәя фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

- **Нишләп йөрисең?**
- **Мин Лենаны эзлим, таба алмыйм.** (Ә.Б.)

1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне белдерә;
2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә;
3) үткәндә булган эш хәлләрне җанландыруны белдерә;
4) киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эш-хәлләрне белдерә.

3. **Хатны укыгач, Гатаулла абзый юлга чыга** җөмләсендә хәзерге заман хикәя фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне белдерә;

2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә;

3) үткәндә булган эш хәлләрне җанландыруны белдерә;

4) киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эш-хәлләрне белдерә.

4. Бу җөмләдә хәзерге заман хикәя фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

Шапырай карт җәйләрен ферма көтүен көтә, ә кышларын каравылда тора. (М.Х.)

1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне белдерә;

2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә;

3) үткәндә булган эш хәлләрне җанландыруны белдерә;

4) киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эш-хәлләрне белдерә.

Җавапларны тикшерәбез.

1. 4
2. 1
3. 3
4. 2

Хикәя фигыль турында раслаулар

Дәрес башына кадәр	№	Раслаулар	Дәрес азагын-да
	1	Хикәя фигыль эш яки хәлнең сөйләм вакытында (хәзерге), сөйләм вакытына кадәр (үткән) һәм сөйләм вакытыннан соң (киләчәк заманда) үтәлүен яки үтәлмәвен белдерә.	
	2	Хикәя фигыльнең 3 заман формасы бар.	
	3	Хәзерге заман хикәя фигыль – эш яки хәлнең сөйләм вакытында үтәлүен яки үтәлмәвен белдерә торган фигыль.	
	4	Хәзерге заман хикәя фигыль 2 төрле ясала: 1) –а, -ә 2) –ый, -и кушымчалары ярдәмендә	
	5	Хәзерге заман хикәя фигыль төрле юнәлешләрдә килә, барлыкта-юклыкта килә, зат-сан белән төрләнә.	
	6	Җөмләдә хәбәр булып килә.	
	7	Хәзерге заман хикәя фигыль 4 төрле мәгънәдә кулланыла: - сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне белдерә; - һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә; - үткәндә булган эш хәлләрне җанландыру өчен; - киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эш-хәлләрне белдерү өчен	

1. “Дәрес башына кадәр” һәм “Дәрес азагында” дигән баганаларны чагыштырыгыз. Сезнең фикерләр үзгәрдеме? Ни өчен?

____

2. Кайсы раслаулар сезнең өчен иң мөһиме? Ни өчен?

____

Йомгаклау өлеше.

- Бүген дәрестә нәрсә өйрәндек?
- Нинди темаларга сөйләштек?

Игътибарыгыз өчен рәхмәт!